EBÛ İSHÂKZÂDE ŞEYHULİSLAM ES'AD EFENDİ'NİN KA'B B. ZUHEYR'İN "BÂNET SU'ÂD" KASİDESİNE YAPTIĞI TAHMÎS

Nurullah YILMAZ *
M. Sadi ÇÖĞENLİ **

Özet: Bu çalışmada, Süleymaniye Kütüphanesi, Ali Emîrî El Yazmaları Kataloğundaki 3112 nolu el yazması ve Hâlet Efendi El Yazmaları Katalogundaki 771 nolu el yazmasından istifade ederek Osmanlı Dönemi şeyhülislamlarından Es'ad Efendi'nin Ka'b b. Zuheyr' in *Bânet Su'âd* diye bilinen kasidesine yaptığı *Tahmîs* metni ortaya çıkartılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ka'b b. Zuheyr, Bânet Su'âd, Kasîdetu'l-Lâmiyye, Şeyhülislâm, Es'ad Efendi, Tahmîs.

The Tahmis of Abu Ishakzade Asad Efendi the Sheikh of Islam that Abu Ishakzade Asad has Written it as a Similar of Banat Suad of Kab b. Zuhayr

Abstract: In this article, it has been exposed the text of Fivefold written by Asad Efendi the sheikh of Islam in the period of Ottoman as a similar of Qasida al-Burda written by Kab b. Zuhayr, with benefit from the copy number of 3112 in Ali Amiri and both of papers 336b-340a of the copy number of 771 in Hâlat Efendi in Library of Sulaymaniya.

Keywords: Qasida al-Burda, Qasida al-Lâmiya, Kab b. Zuhayr, Asad Efendi The Sheikh of İslam, Tahmis (Fivefold)

* Yard. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Arap Dili ve Edebiyatı ABD. Öğretim Üyesi (nrlhylmz@hotmail.com).
** Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Arap Dili ve Edebiyatı ABD. Öğretim Üyesi.

EBÛ İSHÂKZÂDE ŞEYHULİSLAM ES'AD EFENDİ

Hayatı:

1685 yılında İstanbul'da doğdu. İlk derslerini babasından aldıktan sonra başta Mutavvelci Mehmed Efendi olmak üzere, devrin önde gelen âlimleri yanında iyi bir eğitim gören Es'ad Efendi, önce Abdüsselâm Medresesine, ardından Sahn-ı Semân'dan birine müderris tayin edilmiş, daha sonra Mekke ve Medine müfettişliği ve fetva eminliği görevlerinde bulunmuştur. Bir müddet Selanik kadılığı yaptıktan sonra Mekke kadılığına getirilen Es'ad Efendi, Sultan I. Mahmut döneminde, Sadrazam İvaz Mehmet Paşa'nın Adakale seferi esnasında Mekke kadılığından alınarak ordu kadısı tayin edilmiş ve Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında geçen söz konusu savaş sırasındaki muhârebelerde ve akabinde yapılan barış antlaşmasında önemli hizmetlerde bulunduğu için Rumeli Kazaskerliğine tayin edilmekle taltif edilmiştir. Bizzat Sultan I. Mahmut tarafından Mehmed Zeynî Efendi'den boşalan şeyhülislamlık makamına getirilen Es'ad Efendi, bir yıl, bir ay bu makamda iffet, dirayet ve dürüstlükle görev yapmış olmasına rağmen özellikle Sadrazam Seyit Abdullah Paşa'nın tesiriyle azledilip Mekke'de mecburî ikamete gönderilmek istenmiş, fakat, Padişah bunu kabul etmeyip sürgün yerini Sinop olarak değiştirmiştir. Kısa bir müddet Sinop'ta istirahat ettikten sonra yaklaşık üç yıl Gelibolu'da kalmak suretiyle sürgününün geri kalan bölümünü tamamlayan Es'ad Efendi, Padişah tarafından affedilip İstanbul'a geri çağrılarak Boğaziçi'nde, İncirköyü'nde kendisinin satın aldığı bir yalıda ikameti uygun görülmüştür. Es'ad Efendi, İstanbul'a geldikten kısa bir süre sonra hastalanıp, 10 Ağustos 1753 tarihinde vefat etmiş ve İstanbul'un Çarşamba semti civarında babası Şeyhülislam Ebû İshâkzâde İsmâil Efendi'nin yaptırdığı caminin haziresinde babası ve ağabeyi İshâk Efendi'nin yanına defnedilmiştir.

İlmî ve Edebî Kişiliği:

Birçok ilim adamı, şair ve devlet adamı yetiştiren soylu bir âileye mensup olan ve Şeyhülislâm İsmâil Efendi'nin oğlu, Şeyhülislâm İshâk Efendi'nin kardeşi ve aynı zamanda Şeyhülislam Şeyh Mehmed Efendi'nin damadı olan Şeyhülislam Es'ad Efendi, gerek âilesinden aldığı feyz ve gerekse devrin güçlü âlimlerinden aldığı dersler sonunda üç dilde şiir söyleyip yazı yazacak derecede çok iyi yetişmiş, lügat, tefsir ve mûsikî ilminde söz sahibi olmuş bir şahsiyettir. Târihî kaynakların kendisinden bahsederken zikrettikleri ortak husus, onun dürüst, İslâm dînine bağlı, isabetli görüşleri olan mükemmel bir ilim adamı ve cömert bir kişiliğe sahip olduğudur. Üstün ahlâkı ve meselelerdeki uzak görüşlülüğü ile şöhret bulan Es'ad Efendi, ordu kadılığı esnasında birçok askerî ve siyâsî konulara yaklaşımında sergilediği cesur tavırlarıyla dikkat çekmiş, iki kez tayin

edildiği şeyhülislamlık görevinde ilminden ve kişiliğinden en ufak bir taviz vermemiştir.

Ata binme, tüfek ve ok atma ve avlanma gibi merakı olduğu bilinen âlim Es'ad Efendi'nin, devrinin öne gelen bestekârlarından biri olduğu da kaynaklarda zikredilmektedir.

Eserleri:

1- Lehcetu'l-Lugât: Türkçeden Arapça ve Farsçaya bir lügattir. Sekiz yılda hazırlayıp Sultan Mahmut'a sunduğu bu lügat, 851 sayfa hâlinde İstanbul'da basılmıştır. Osmanlı döneminde, Türkçe kelimeler esas tutularak yapılan ilk sözlük çalışması olması bakımından önemlidir. Lügatte madde başı olarak toplam 3.700 adet kelime bulunmakta olup, kök itibariyle Türkçe olmayan bazı kelimeleri de sözlüğüne almıştır. Zira Arapça ve Farsça orijinli olmasına rağmen Türkçede Arapça ve Farsça anlamlarından farklı kullanıldıkları için bunları müellif Türkçe kabul etmiştir.

Bu eserin Bizzat müellif tarafından yapılan *Behcetu'l-Lugât* isminde bir de 320 varaklık muhtasarı vardır.

2- Atrâbu'l-Âsâr fî Tezkireti 'Urefâ'i'l-Edvâr: Mehmed Es'ad Efendi'nin XVII. asır ile XVIII. asrın ilk çeyreğinde yetişen mûsikîşinâslarımıza ait kaleme aldığı bu eserinde 96-100 şahsiyetle ilgili bilgiler ve eserlerinden örnekler vardır. Eserin, İstanbul'un çeşitli kütüphanelerinde çok sayıda nüshaları mevcuttur.

3- Dîvân: İçerisinde Arapça bir manzûme ile Farsça gazeller bulunan Es'ad Dîvânı'nın İstanbul kütüphanelerinde beş nüshası bulunmaktadır. Eser, Prof. Dr. Muhammet Nur DOĞAN tarafından *Şeyhülislâm Es'ad Efendi ve Dîvân'ının Tenkitli Metni* adıyla 1991 yılında İstanbul'da Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları arasında neşredilmiştir

Dîvân'daki şiirlerin dışında çeşitli el yazması mecmûalarda Arapça kasîdeler, tahmîs manzûmeler ve kendi el yazısı mecmûada ise "Lâmiyye", "Mîmiyye" ve "Nûniyye" adlı üç tane Arapça kasidesi İ.Ü. Kütüphanesi, mecmua nr. 2934 numaralarda mevcuttur.

4- Yâsîn Sûresi Tefsîri: İstanbul kütüphanelerinde eserin iki yazma nüshası İ.Ü. Kütüphanesi Ty., 700 ve 1753 numaralardadır.

5- Ayetu'l-Kursî Tefsiri: Kütüphanelerde çeşitli yazmaları bulunan eser, 1896 yılında, İstanbul'da Cemal Efendi Matbaasında 16 sayfa hâlinde basılmıştır.

6- Tefsîru'l-Ayeti'l-Musaddara bi-Rabbinâ: Kur'ân-ı Kerîm'de Peygamberimizin dualarına dair âyetlerin Arapça tefsîridir.

7- Risâletu'n-Nasriyye: M. Es'ad Efendi'nin Sultan I. Mahmut'a ithâf ettiği Kur'ân-ı Kerîm'in "nusret" ve "zafer" ile ilgili âyetlerinin Türkçe tefsîridir.

8- İtbâku'l-Etbâk: M. Es'ad Efendi'nin, Cârullah Mahmûd Zemahşerî'nin *Etvâku'z-zeheb* isimli eserine nazîre yazan 'Adu'l-Mu'min Isfahânî'nin *Etbâku'z-zeheb'* ine nazîre yazdığı eseridir.

9- Bülbülnâme-Gülzâr-ı İbrâhîm: Bazı kaynaklarda Es'ad Efendi'nin Damat İbrâhim Paşa'ya ithâf ettiği bu iki eserden bahsedilmekte ise de, herhangi bir şekilde nüshalarına rastlanmamıştır.

10- Tahmîs: . Şeyhulislam Es'ad Efendi'nin Ka'b b. Zuheyr' in *Bânet Su'âd* diye bilinen Kasîde-i Burde'sine yaptığı ve *Kasîde-i Lâmiyye* olarak ta bilinen bu Tahmîs, Süleymaniye Kütüphanesi, Ali Emîrî El Yazmaları Katalogundaki 3112 nolu el yazması ve Hâlet Efendi El Yazmaları Katalogundaki 771 nolu el yazmasında mevcuttur. Edebî önemi hâiz olduğu düşüncesiyle Tahmîs'in metni neşredilip, tarafımızca Türkçeye çevirisi uygun görülmemiştir[1].

تَخْمِيسُ قَصِيدَةِ بَانَتْ سُعَادُ

أَللَّهْفُ أَضْـــهَدَنِي وَالرُّوعُ مَعْلُـــولُ
مِنْ تَرْحَةٍ عِنْدَهَا الْخـــلَّانُ مَخْبُولُ كَيْفَ الرُّتُوعُ إِذَنْ فِي الدَّهْرِ مَأْمُولُ
بَانَتْ سُـــعَادُ فَقَلْبِي الْيَوْمَ مَتْبُـــولُ مُتَيَّمٌ إِثْـــرَهَا لَـــمْ يُفْـــدَ مَكْبُـــولُ

صَهْبُ الْهُيَامِ عَلَى الْبَلْبَالِ قَدْ حَصَلُوا
طُرًّا يَصِيحُونَ لِلْحُبِّ الَّذِي وَصَلُوا وَهُمْ عَشِيًّا بِأَحْزَانٍ إِذَا ارْتَحَلُـــوا
وَمَا سُـــعَادُ غَدَاةَ الْبَيْنِ إِذْ رَحَلُوا إِلاَّ أَغَنُّ غَضِيضُ الطَّرْفِ مَكْحُولُ

فَكَمْ لَهَا مِنْ نُعُوتِ الْحُسْنِ فَاخِرَةً

---

[1] Ebû İshakzâde Şeyhülislâm Es'ad Efendi, Hayatı, ilmî-edebî kişiliği ve eserleri hakkında geniş bilgi için bkz. *TDV. İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1995, XI, 338-340; Muhammet Nur DOĞAN, *Şeyhülislam Es'ad Efendi ve Dîvânı*, MEB. Yayınları, İstanbul, 1997, s. 9-31.

وَكَانَ هَاتِيكَ كَالصَّقْعَاءِ مُزْهِرَةً بِنْيَتُهَا قَدْ كَفَتْ لِلْحُسْنِ مُظْهِرَةً
هَيْفَاءُ مُقْبِلَةً عَجْزَاءُ مُدْبِرَةً لاَ يُشْتَكَى قِصَرٌ مِنْهَا وَلاَ طُولُ

فُوهَا عُيُونُ حَيَاتٍ كَيْفَمَا سَمَحَتْ

بِالرِّيقِ لِلنَّائِعِ الأَقْوَى وَلَوْ زَغَمَتْ تُرْوِي العِطَاشَ بِنُطْقٍ حِينَمَا لَسِنَتْ
تَجْلُوعَوَارِضَ ذِي ظَلْمٍ إِذَا ابْتَسَمَتْ كَأَنَّهُ مُنْهَلٌ بِالرَّاحِ مَعْلُولُ

خُصَّتْ بِهَا نَشَوَاتٌ ذَاتُ أَشْفِيَةٍ

بَلِ الْمَذِيلُ بِهَا مِنْ غَيْرِ أَدْوِيَةٍ تِرْيَاقَةٌ مَالَهَا إِثْمَالُ جَانِيَةٍ
شُجَّتْ بِذِي شَبَمٍ مِنْ مَاءِ مَحْنِيَةٍ صَافٍ بِأَبْطَحَ أَضْحَى وَهْوَ مَشْمُولُ

مِنْهُ الْهَبَاءَ الصَّبَا أَمْحَى وَأَشْحَطَهُ

كَأَنَّهُ بِرَحِيقِ العَدْنِ خَالَطَهُ حَفَّارُهُ مِنْ وَقِيطِ الْحُسْنِ أَنْبَطَهُ
تَنْفِي الرِّيَاحُ القَذَى عَنْهُ وَأَفْرَطَهُ مِنْ صَوْبِ سَارِيَةٍ بِيضٌ يَعَالِيلُ

عَزَّتْ سُعَادُ وَبِالعِزْلاَجِ قَدْ سَبَقَتْ

كَمْ أَفْرَطَتْ فِي عَطَايَاهَا وَقَدْ نَسَقَتْ لِلْخِلِّ وَصْلاً بِوَأْيٍ رُبَّمَا نَطَقَتْ
أَكْرِمْ بِهَا خُلَّةً لَوْ أَنَّهَا صَدَقَتْ مَوْعُودَهَا أَوْ لَوْ أَنَّ النُّصْحَ مَقْبُولُ

لَوْ عَامَلَتْنَا كَمَا حَنَّتْ إِلَى حَمِهَا

أَوْ اقْتَدَى بَالُهَا مَا دَارَ فِي فَمِهَا أَبْقَتْ سَجِيَّتُهَا وُدّاً بِمُغْرَمِهَا
لَكِنَّهَا خُلَّةٌ قَدْ سِيطَ مِنْ دَمِهَا فَجْعٌ وَوَلْعٌ وَإِخْلاَفٌ وَتَبْدِيلُ

إِنْ أَخْلَفَتْ خُلْفَهَا نِعْمَ الخِصَالُ بِهَا

لَكِنْ أَبَاحَتْ شَمَارِيخاً لِرَاغِبِهَا فَكَيْفَ يُزْكَنُ وَكْظٌ فِي مَقَاثِبِهَا

فَمَا تَدُومُ عَلَى حَالٍ تَكُـونُ بِهـَا كَمَا تَلَوَّنُ فِـي أَثْوَابِهـَا الْغُـولُ

كَيْفَ الْوُثُوقُ إِلَى الوَعْدِ الَّذي عَزَمَتْ

إِذْ لاَ ثَبَاتَ لَهاَ فِيـهِ وَإِنْ جَزَمَـتْ لَمْ يُتَّكَأْ بِمَوَاعِيـدَ الَّـتِي نَكَمَـتْ

وَلاَ تُمَسِّكُ بِالْعَهْدِ الَّذي زَعَمَـتْ إِلاَّ كَمَا تُمَسِّكُ الْمـَاءَ الغَرَابِيـلُ

كَمْ مِنْ جَلاَءٍ لَهاَ مِنْ بَعْدِهِ جَحَدَتْ

إِلاَّ التَّدَوُّهَ إِذْ كَانَتْ لَـهُ جَهَـدَتْ لاَ تَسْتَنِدْ بِلُهاَءٍ أَظْهَـرَتْ وَفَـدَتْ

فَلاَ يَغُرَّنْكَ مَا مَنَّتْ وَمَا وَعَـدَتْ إِنَّ الْأَمَـانِيَّ وَالْأَحْـلاَمَ تَضْـلِيلُ

فَلاَ انْتِجاَءَ وَإِنْ كَانَتْ لَهـَا ذَعَـلاَ

إِذْ كَانَ أَصْدَقُ مَا اسْتَوْجَبَتْ خَطَلاً لَمَّا اسْتَقَرَّ بِهاَ مَا لاَحَظَـتْ خَـتَلاَ

كَانَتْ مَوَاعِيدُ عُرْقُوبٍ لَهاَ مَـثَلاً وَمـَا مَوَاعِيـدُهاَ إِلاَّ الْأَبَاطِيـلُ

لاَ تَنْقَضِي بِسُمُوقِ الفَـنْخِ حُبَّتُهـَا

إِذْ لِلأَخِلاَّءِ مـَا أَبْـدَتْ سَـجِيَّتُهاَ لاَ أَسْتَمِيلُ بِمـَا تُقْصَـى مَحَبَّتُهـَا

أَرْجُو وَآمُـلُ أَنْ تَـدْنُو مَوَدَّتُهـَا وَمَا إِخَالُ لَـدَيْنَا مِنْـكِ تَنْوِيـلُ

كَيْفَ الوُصُـولُ إِلَيْهـَا إِذْ مُبَلِّغُهـَا

مِنَ النَّسَائِمِ بَلْ فِـي الأَلِّ أَبْلَغُهـَا أَ مَا يَدُومُ غَدَاةَ الـهِجْرِ بَازِغُهـَا

أَمْسَتْ سُعَادُ بِـأَرْضٍ لاَ يُبَلِّغُهـَا إِلاَّ العِتَاقُ النَّجِيبـَاتُ الْمَرَاسِـيلُ

يَا لَيْتَهـَا لِقُصُـورِ الحَـبِّ غـَافِرَةٌ

لَكِنَّهاَ عَنْ جِـوَارِ الصَّـبِّ نـَافِرَةٌ بَعِيدَةٌ عَنْ عُيُـونٍ وَهْـيَ سـَاهِرَةٌ

وَلَـنْ يُبَلِّغَهـَا إِلاَّ عُـذَافِرَةٌ فِيهاَ عَلَى الأَيْنِ إِرْقَـالٌ وَتَبْغِيـلُ

لَوْ هَزَّتْ أَقْدَامَهاَ لِـلأَجِّ أَوْ بَرَقَـتْ

تُعْيِي الرِّيَاحَ بِمَشْيٍ حِينَ مَا انْطَلَقَتْ إِنْ فُتِّشَتْ سِنْخُهاَ قَوْلٌ لَهاَ صَدَقَتْ

مِنْ كُلِّ نَضَّاخَةِ الزِّفْرَى إِذَا عَرِقَتْ عُرْضَتُهاَ طَامِسُ الأَعْلاَمِ مَجْهُـولُ

تَمْشِي بِهَطْعٍ وَلَوْ فِي حَالَـةٍ شَـرَقِ

إِذْ حَرْدُهاَ مَرُّ أَهْضَـامٍ بِـلاَ قَلَـقِ تُطْوِي المَآزِقَ كَالصَّبَّحَانِ فِي غَسَقِ

تَرْمِي الغُيُوبَ بِعَيْنَيْ مُفْـرَدٍ لَهِـقٍ إِذَا تَوَقَّـدَتِ الْحِـزَّازُ وَالْمِيـلُ

أَنْسَـالُهاَ كُلُّهَـا نَجْبَـاءُ أَسْـعَدُهاَ

هَذِي لِمَا يَمْدَحُ الرَّاعِي وَيَقْصِـدُهاَ أَشْكَالُهاَ مِثْلُ مَا قَـالُوا وَأَزْيَـدُهاَ

ضَخْمٌ مُقَلَّـدُهاَ عَبْـلٌ مُقَيَّـدُهاَ فِي خَلْقِهاَ عَنْ بَنَاتِ الْفَحْلِ تَفْضِيلُ

بَهِيَّةُ الْمَلْـعِ ذَاتُ السَّـكْعِ بَـادِرَةٌ

هِيَ الَّتِـي بِالصَّـبَا عَنْهَـا مُعَبَّـرَةٌ فِي نَعْتِهاَ مَا تَلَى الرَّائِـي مُقَـرَّرَةٌ

غَلْبَاءُ وَجْنَـاءُ عُلْكُـومٌ مُـذَكَّرَةٌ فِي دَفِّهـاَ سَـعَةٌ قُـدَّامُهاَ مِيـلُ

مَنْ شَافَ فِي خَلْقِهَا عَبْلاً وَيَطْمِسُـهُ

فَقَـدْ يُبَعِّـدُهُ مِمَّـا يُدَنِّسُـهُ إِذْ جِسْمُهَا مِنْ فِخَـامٍ لاَ يُلَمِّسُـهُ

وَجِلْدُهَا مِـنْ أَطُـومٍ لاَ يُؤَيِّسُـهُ طِلْحٌ بِضَاحِيَةِ الْمَتْنَـيْنِ مَهْـزُولُ

هَبْرَاءُ هَوْجَاءُ مِـنْ نَسْـلٍ مُعَنْعَنَـةٍ

فِيهاَ النَّجَابَةُ مِـنْ أَشْـيَا مُبَرْهَنَـةٍ إِذْ أُمُّهاَ بِنْتُ جَـدَّيْهاَ بِـلاَ عَنَـةٍ

حَرْفٌ أَخُوهاَ أَبُوهاَ مِـنْ مُهَجَّنَـةٍ وَعَمُّهاَ خَالُهـاَ قَـوْدَاءُ شِـمْلِيلُ

تَـذُبُّ ضَـيْفاً حَرِيصـاً لاَ تُلَزِّقُـهُ

فِي طَبْعِهاَ صَوْلَةٌ لِـلأَذَى يَلْحَقُـهُ فِي جِسْمِهاَ سَمَنٌ فَا لْعَظْمُ يَلْصَـقُهُ
يَمْشِي القُرَادُ عَلَيْهَا ثُـمَّ يُزْلِقُـهُ مِنْهـاَ لَبـاَنٌ وأَقْـرابٌ زَهَالِيـلُ

عَجِيبَةٌ خَلْقُهاَ تَسْعَى عَلَـى عُـرُضٍ

سَرِيعَةٌ مَشْيُهاَ ولَوْ عَلَـى رَمَـضٍ عَدِيمَةُ الْعدْلِ فِي الْإِسْرَاعِ فِي أُبُـضٍ
عَيْرَانَةٌ قُذِفَتْ بِالنَّحْضِ عَنْ عُرُضٍ مِرْفَقُهاَ عَنْ بَنَاتِ الـزَّوْرِ مَفْتُـولُ

نَقِيَّـةٌ بَرِئَـتْ عَمَّـاَ يُقَبِّحُهـاَ

أَخْلاَقُهاَ مِـنْ نَجِيَّـاَتٍ تُرَجِّحُهـاَ بَلْ نعْتُهاَ مِنْ نُعُوتِ الْحُسْنِ أَوْضَحُهاَ
كَأَنَّماَ فَـاتَ عَيْنَيْهـاَ وَمَـذْبَحَهاَ مِنْ خَطْمِهاَ ومِنَ اللَّحْيَيْنِ بِرْطِيـلُ

عَجْنَاءُ وَجْنَاءُ عُبْسُـورٌ بِـلاَ عِلَـلِ

فَظَهْرُهَا مُسْتَوٍ تَمْشِي بِـلاَ كَسَـلٍ وَلاَ تَمُرُّ صِعَابَ الْمَوْرِ فِـي عَجَـلٍ
تُمِرُّ مِثْلَ عَسِيبِ النَّخْلِ ذاَ خُصَلٍ فِي غَارِزٍ لَـمْ تَخَوَّنْـهُ الْأَحَالِيـلُ

شاَرَتُهاَ كَمُلَـتْ فِي نَضْـرَةٍ وَبَهـاَ

لأَنَّهـاَ مِـنْ نَجِيبـاَتٍ وَأَنْجَبِهـاَ تَجْلُو مَحَاسِـنُهاَ فِـيمَنْ تَأَمَّلَهـاَ
قَنْوَاءُ فِي حُرَّتَيْهـاَ لِلْبَصِـيرِ بِهـاَ عِتْقٌ مُبِينٌ وَفِي الخَـدَّيْنِ تَسْـهِيلُ

دَوْسَرَةٌ عَيْهَلٌ فِـي الخَطْـوِ فَائِقَـةٌ

مِثْلُ الصَّوَاعِقِ فِي التَّخْوِيـدِ بَارِقَـةٌ إِذاَ تَمَطَّى عَلَى الأَرْيَـاحِ سَـابِقَةٌ
تَخْذِي عَلَى يَسَرَاتٍ وَهْيَ لاَحِقَـةٌ ذَوَابِلٌ مَسُّـهُنَّ الأَرْضَ تَحْلِيـلُ

عَنْكَرَةٌ قَدْ عَلَـتْ أَنْسَـاَلَهاَ شَـيَماً

كَأَنَّ مِنْهُنَّ فَاقَـتْ هَـذِهِ كَرَمـاَ إِذا نَظَرْتَ إِلَيْهـاَ خِلْتَهـاَ عَلَمـاً

سُمْرُ العُجَايَاتِ يَتْرُكْنَ الحَصَى زِيَماً لَمْ يَقِهِنَّ رُؤُوسَ الأُكْمِ تَنْعِيلُ

زَيَّاقَةٌ عَيْهَمٌ فِي السَّعْمِ قَدْ سَبَقَتْ

فَجَرْيُهَا مِثْلُ جَرْيِ السَّيْلِ إِذْ خَفَقَتْ تُطْوِي الإِكَامَ بِمَشْيٍ حِينَ مَا انْطَلَتْ

كَأَنَّ أَوبَ ذِرَاعَيْهَا إِذَا عَرِقَتْ وَقَدْ تَلَفَّعَ بِالْقُورِ الْعَسَاقِيلُ

فِي وَغْرَةٍ قَدْ يُرَى الأَجْرَالُ مُنْكَمِداً

تَسِيرُ فِيهَا كَرِيحٍ لَمْ تَكِلْ أَبَداً وَالْقُورُ بِالآلِ مِثْلُ اللُّجِّ مُنْغَمِداً

يَوْماً يَظِلُّ بِهِ الْحِرْبَاءُ مُصْطَخِداً كَأَنَّ ضَاحِيَهُ بِالشَّمْسِ مَمْلُولُ

ذِعْلَبَةٌ بِحِسَانِ الْخُلْقِ قَدْ جَمُلَتْ

كَأَ الرِّيحِ تَجْرِي بِلاَ كَدٍّ إِذَا انْطَلَقَتْ فِي شِدَّةِ الحَرِّ حَتَّى الأَرْضُ اشْتَعَلَتْ

وَقَالَ لِلْقَوْمِ حَادِيهِمْ وَقَدْ جَعَلَتْ وُرْقُ الْجَنَادِبِ يَرْكُضْنَ الحَصَى قِيلُوا

بُهْزُرَةٌ عِرْمِسٌ فِي الأَجِّ ذِي سَرَفٍ

تَمُرُّ مِثْلَ نَسِيمٍ هَبَّ مِنْ قُذُفٍ كَأَنَّ أَوْبَ ذِرَاعَيْهَا عَلَى زُلَفٍ

شَدَّ النَّهَارِ ذِرَاعاً عَيْطَلٍ نَصَفٍ قَامَتْ فَجَاوَبَهَا نُكْدٌ مَثَاكِيلُ

حَرِيَّةٍ بِالْبُكَا مُسْرِعَةٍ وَلَهَا

لاَنَّها فَقَدَتْ بِكْراً حَبِيباً لَهَا وَمَا لَهَا غَيْرُهُ يَكُونُ عَوْناً لَهَا

نَوَّاحَةٍ رِخْوَةِ الضَّبْعَيْنِ لَيْسَ لَهَا لَمَّا نَعَى بِكْرَهَا النَّاعُونَ مَعْقُولُ

إِذْ سُوءُ أَنْبَائِهِمْ أَمْحَتْ وَأَدْمَعَهَا

قَدْ حَانَتِ الْحَيْنُ مِنْهَا حِينَ تَسْمَعُهَا لَمَّا اسْتَبَانَ لَدَيْهَا مَا يُفَزِّعُهَا

تَفْرِي اللَّبَانَ بِكَفَّيْهَا وَمِدْرَعُهَا مُشَقَّقٌ عَنْ تَرَاقِيهَا رَعَابِيلُ

إِنَّ اللِّئَامَ سَعَوْا بِالَّنَّمِّ كُلُّهُمُ
يَوْماً مُفَارَقَتِي مِنْهَا بَدَا لَهُمُ فَازْدَادَ نَمُّهُمُ وَجَاشَ فِعْلُهُمُ
تَسْعَى الوُشَاةُ جَنَابَيْهَا وَقَوْلُهُمُ إِنَّكَ يَا ابْنَ أَبِي سُلْمَى لَمَقْتُولُ

إِذْ أَخْبَرُونِي وَعِيداً لَيْسَ يُهْمِلُهُ
مُصَدَّقُ الْقَوْلِ قَدْ جَلَّتْ فَضَائِلُهُ وَقَدْ تَبَرَّأَ مِنِّي مَنْ أُجَامِلُهُ
وَقَالَ كُلُّ خَلِيلٍ كُنْتُ آمُلُهُ لاَ أُلْهِيَنَّكَ إِنِّي عَنْكَ مَشْغُولُ

أَجَبْتُ عَمَّا سَعَوْا أَنْ لَيْسَ قَوْلُكُمُ
إِلاَّ إِذَا قَدَّرَ الْمَوْلَى هُوَ الْحَكَمُ يَئِسْتُ نَصْرَ أَخِلاَّئِ بِمَا حَكَمُوا
فَقُلْتُ خَلُّوا سَبِيلِي لاَ أَبَا لَكُمُ فَكُلُّ مَا قَدَّرَ الرَّحْمَنُ مَفْعُولُ

لاَ بُدَّ لِلْمَرْءِ أَنْ قَامَتْ قِيَامَتُهُ
وَلَوْ تَطَاوَلَ فِي الدُّنْيَا إِقَامَتُهُ وَكُلُّ شَخْصٍ بَدَا زَالَتْ نَضَارَتُهُ
كُلُّ ابْنِ أُنْثَى وَإِنْ طَالَتْ سَلاَمَتُهُ يَوْمًا عَلَى آلَةٍ حَدْبَاءَ مَحْمُولُ

أَلْجَمْتُ بِالتَّوْبِ خَيْلَ العَقْلِ وَالْبَدَنِ
مِنْ كُلِّ سُوءٍ مَتَى سَارَتْ لِتُبْعِدَنِي عَنِ الإِسَائَةِ مِمَّنْ كَانَ هَدَّدَنِي
أُنْبِئْتُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ أَوْعَدَنِي وَالْعَفْوُ عِنْدَ رَسُولِ اللهِ مَأْمُولُ

يَا سَيِّدَ الرُّسُلِ يَا خَيْرَ البَرِيَّةِ هَلْ
مِنْ شَافِعٍ مُشْفِقٍ لِلنَّاتِ حِينَ ذَهَلْ فَاشْفَعْ وَأَحْسِنْ لِذِي الأَجْرَامِ يَوْمَ الْوَجَلْ
مَهْلاً هَدَاكَ الَّذِي أَعْطَاكَ نَافِلَةَ القُرْآنِ فِيهَا مَوَاعِيظٌ وَتَفْصِيلُ

أَنْتَ الْكَرِيمُ وَنَفْسِي صَادَفَتْ بِالأَلَمِ

وَلاَ يَخِيبُ مَنِ اسْتَرْجَى لَدَيْكَ اللَّمَمْ أَنْتَ الصَّفُوحُ لِمَنْ أَلْقَى إِلَيْكَ السَّلَمْ
لاَ تَأْخُذَنِّي بِأَقْوَالِ الوُشَاةِ وَلَمْ أُذْنِبْ وَإِنْ كَثُرَتْ فِيَّ الأَقَاوِيلُ

عَلَيَّ مَا اخْتَلَقَ الْقَوْمُ اللُّئُومُ بِهِ

نَمٌّ وَلَكِنْ لِيَ الْوَاشِي يَلُومُ بِهِ وَقَدْ أَصَبْتُ لُغُوبًا مَنْ يَدُومُ بِهِ
لَقَدْ أَقُومُ مَقَامًا لَوْ يَقُومُ بِهِ أَرَى وَأَسْمَعُ مَا لَوْ يَسْمَعُ الفِيلُ

وَأُرْعِدَ الْكُلُّ مِمَّنْ خَانَ لَيْسَ لَهُ

أَمْنٌ وَلاَ ذِمَّةٌ إِلاَّ لَهُ الْوَلَهُ وَلَوْ رَأَى مَا يَرَى قَلْبِي وَبَلْبَلَهُ
لَظَلَّ يُرْعَدُ إِلاَّ أَنْ يَكُونَ لَهُ مِنَ الرَّسُولِ بِإِذْنِ اللهِ تَنْوِيلُ

فَلاَ أُخَالِفُ أَمْرًا بَلْ أُطَاوِعُهُ

وَكُلَّ شَيْءٍ مَضَى مِنِّي أُخَالِعُهُ وَلاَ أَزَالُ عَلَى لَهْفِي أُدَافِعُهُ
حَتَّى وَضَعْتُ يَمِينِي لاَ أُنَازِعُهُ فِي كَفِّ ذِي نَقَمَاتٍ قِيلُهُ الْقِيلُ

أَتَيْتُ حَضْرَتَ مَنْ يُرْجَى مَكَارِمُهُ

إِذْ كُلُّ مُفْتَقِرٍ عَمَّتْ مَرَاحِمُهُ لَمَّا نَسِبْتُ بِقَوْلٍ لاَ أُكَلِّمُهُ
لَذَاكَ أَهْيَبُ عِنْدِي إِذْ أُكَلِّمُهُ وَقِيلَ إِنَّكَ مَنْسُوبٌ وَمَسْئُولُ

مَثَلْتُ حَضْرَتَ مَنْ جَمَّتْ مَحَاسِنُهُ

مُحَمَّدٌ عِزُّنَا وَالآلُ أَنْجُمُهُ قَدْ كَانَ أَخْوَفَ لِي وَالْعَطْفُ دَيْدَنُهُ
مِنْ خَادِرٍ مِنْ لُيُوثِ الأُسْدِ مَسْكَنُهُ مِنْ بَطْنِ عَثَّرَ غِيلٌ دُونَهُ غِيلُ

مِنْ أَشْهَبٍ صَائِلٍ لاَ يُتَّقَى بُهَمَا

ذِي هِمَّةٍ قَدْ عَلاَ أَقْرَانَهُ وَسَمَا صَيَّادَةٍ باسِلٍ لاَ يَبْتَغِي وَصَمَا

يَغْدُو فَيَلْحَمُ ضِرْغَامَيْنِ عَيْشُهُمَا لَحْمٌ مِنَ القَوْمِ مَعْفُورٌ خَرَاذِيلُ

ذَا عُرْوَةٌ مَنْ رَأَى بَلْ إِنْ تَخَيَّلَهُ

فَقَدْ يَبُولُ دَماً لاَ يَحْفَظَنْ حَالَهُ مَا مِنْ مُعَارِضِهِ إِلاَّ لَهُ وَلَهُ

إِذَا يُسَاوِرُ قِرْناً لاَ يَحِلُّ لَهُ أَنْ يَتْرُكَ الْقِرْنَ إِلاَّ وَهْوَ مَفْلُولُ

مَنْ يَقْدِرُ المَرَّ مِنْ نَادِيهِ بَارِزَةً

مِنْ رُعْبِهِ يَهْرُبُ الشُّجْعَانُ عَاجِزَةً بَلْ لاَ يُخَاصِمُهُ الآسَادُ حَامِزَةً

مِنْهُ تَظَلُّ سِبَاعُ الْجَوِّ ضَامِزَةً وَلاَ تُمَشَّى بِوَادِيهِ الأَرَاجِيلُ

مَنْ يَلْقَ مِنْهُ وَلَوْ ذَا مِرَّةٍ ثِقَةٍ

يَفُظْ مِنَ الْخَوْفِ كَالْمُرْمَى بِصَاعِقَةٍ لاَ يَبْرَحُ البَاسِلُ الشَّاكِي بِأَسْلِحَةٍ

وَلاَ يَزَالُ بِوَادِيهِ أَخُو ثِقَةٍ مُطَرَّحَ الْبَزِّ وَالدِّرْسَانِ مَأْكُولُ

لَمَّا وَضَعْتُ يَمِينِي كَفَّ أَطْيَبِهِ

فَكَانَ مِنْ أَهْيَبِ اللَّيْثِ وَأَرْهَبِهِ لَكِنَّهُ مُشْفِقٌ لِمَنْ أَنَارَ بِهِ

إِنَّ الرَّسُولَ لَنُورٌ يُسْتَضَاءُ بِهِ مُهَنَّدٌ مِنْ سُيُوفِ اللَّهِ مَسْلُولُ

مِنْ رَهْطِ أَشْرَفَ لاَ تُحْصَى فَضَائِلُهُمْ

وَلاَ يُعَدُّ بِتَفْصِيلٍ خَصَائِلُهُمْ وَإِنَّهُ لَرَسُولٌ وَهْوَ كَافِلُهُمْ

فِي عُصْبَةٍ مِنْ قُرَيْشٍ قَالَ قَائِلُهُمْ بِبَطْنِ مَكَّةَ لَمَّا أَسْلَمُوا زُولُوا

فَبَادَرُوا الْأَمْرَ وَاسْتَوْفَى لَهُمْ شَرَفٌ

مِنَ الْمَفَازِي إِلَيْهَا السِّلْمُ مُنْعَطِفٌ لِذَاكَ لَمْ يَبْقَ مِنْهُمْ مُعْرِضًا شَدَفٌ

زَالُوا فَمَازَالَ أَنْكَاسٌ وَلاَ كُشُفٌ عِنْدَ اللِّقَاءِ وَلاَ مِيلٌ مَعَازِيلُ

نِعْمَ الفُتُوُّ هُدَى الْمَــوْلَى تُرُوسُــهُمُ

وَمَا لَهُمْ فِي الْغَزَى سَيْفٌ وَلاَ سَهَمُ هُمْ بُهْمَةٌ سَعِدَتْ فَضْلاً نُفُوسَــهُمُ

شُمُّ الْعَــرَانِينَ أَبْطَــالٌ لَبُوسُــهُمُ مِنْ نَسْجِ دَاوُدَ فِي الْهَيْجَا سَــرَابِيلُ

يُجَاهِــدُونَ بِحَــقٍّ مَــالَهُمْ قَلَــقٌ

مِنْ ضَوْءِ مُنْصُلِهِمْ لَيْلُ الْوَغَى فَلَــقٌ يُــدَرَّعُونَ بِمَسْــرُودٍ لَــهُ نَسَــقٌ

بِيضٌ سَوَابِغُ قَدْ شُكَّتْ لَهَا حَلَــقٌ كَأَنَّهَا حَلَــقُ الْقَفْعَــاءِ مَجْــدُولُ

هُمْ عُصْبَةٌ مِنْ لَدَى الْهَادِي نَجَاهُمُ

وَبِالرَّسُــولِ بَــدَا طُــرًّا فَلاَحُهُــمُ مِنَ الْبَسَــالَةِ وَالصَّــبْرِ مَــرَاحُهُمُ

لاَ يَفْرَحُونَ إِذَا نَالَــتْ رِمَــاحُهُمُ قَوْمًا وَلَيْسُوا مَجَازِيعــاً إِذَا نِيلُــوا

بِالْغَزْوِ دَامُوا وَلَوْ ضَاقَتْ مَلاَحِمُهُمْ

فَرْطُ الْبَطَالَةِ فِي الْهَيْجَــاءِ يُقْــدِمُهُمْ فَكَيْفَ يَثْبُتُ زَحْفًا مَنْ يُخَاصِــمُهُمْ

يَمْشُونَ مَشْيَ الجِمَالِ الزُّهْرِيَعْصِمُهُمْ ضَرْبٌ إِذَا عَرَّدَ السُّــودُ التَّنَابِيــلُ

مُبَشَّــرُونَ بِجَنَّــاتٍ وَحُــورِهِمِ

مُضَاعَفُونَ يُسُــوراً فِي عُسُــورِهِمِ قَدْ ثَبَّتَ اللَّــهُ كُــلاًّ فِي أُمُــورِهِمِ

لاَ يَقَعُ الطَّعْنُ إِلاَّ فِــي نُحُــورِهِمِ وَمَا لَهُمْ عَنْ حِيَاضِ الْمَوْتِ تَهْلِيلُ